

Мазяр О. В. Абсурд як предмет психологічного дослідження // Психологічні проблеми сприймання : матеріали XX Всеукраїнської науково-практичної конференції (25 травня 2020 року, м. Київ) / за ред. В. О. Моляко. Київ : Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2020. С. 62-66.

С. 62

Мазяр О.В.,

*докторант Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України,
доцент кафедри соціальної та практичної психології Житомирського
державного університету імені Івана Франка*

Абсурд як предмет психологічного дослідження

Психологія спрямована на раціональне пояснення психодинаміки людини. Спроби розглядати психічне функціонування з позиції хаотичного єднання психічних елементів (потік свідомості, процес вільного асоціювання) з боку академічної науки зазнають критики. Апріорі визнається, що людина завдяки абстрактно-логічному мисленню сягає рівня максимальної раціональності у сприйманні об'єктивної дійсності, фактом чого є думка. Припустити протилежне – поставити під сумнів об'єктивність інтерпретації психічної активності людини.

Назагал маємо дві психології, між якими відсутній теоретико-методологічний зв'язок. «Друга психологія» формувалася під впливом узвичаєних, дарма що ненаукових форм надання психологічної допомоги і лише дискретно зв'язується з академічною наукою. Їхнє протистояння чи не найбільш яскраво виявилось у ставленні до психоаналітичного вчення, яке взяло на озброєння психічний матеріал, який до того часу ігнорувався науковою спільнотою (сновидіння, гумор, вірування, побутові помилки, вільне асоціювання).

С. 63

Суть цього матеріалу – змістовний абсурд. Таке ігнорування пояснюється тим, що абсурд є вразливим для спекулятивних висновків, а, відтак, «слизьким» для

наукового аналізу. Проте абсурд є фактом психічного життя, причому поширеним настільки, що його подальше ігнорування засвідчує нерозуміння глибинної сутності психічного функціонування людини.

Своєрідною поступкою «другій психології» стала розробка і впровадження у діагностичну практику проєктивних методів. Це закономірна реакція на те, що стандартизовані опитувальники мають недостатню валідність та надійність результатів. Ще У. Мішелом доведено, що результати особистісних опитувальників мають вкрай низьку кореляцію з реальною поведінкою людини [4]. Проте слід визнати, що й проєктивні методи, дарма що набули значної популярності і вважаються кроком вперед у психодіагностиці особистості, водночас є неоднозначними в інтерпретації.

Серйозною альтернативою вищезазначених підходів стала психосемантична методологія, яка дозволяє вибудовувати індивідуальну систему значень. Йдеться про одномоментне моделювання категоріальної (знакової) структури, яка лежить в основі психічної саморегуляції. Особливо цікавими у зв'язку з цим стають результати багатомірного статистичного дослідження, зокрема факторного аналізу.

У наших попередніх публікаціях [1], [2] представлені фізіологічні та когнітивні (логічні) засади формування знаку як сигнальної одиниці. Встановлено, що знак являє собою елементарну психічну одиницю, яка складається з двох нетотожних елементів (імпульсів). Синкретично об'єднані, ці елементи почергово перебувають у збудженому та загальмованому станах, в процесі чого змістовно оновлюються. Нами зафіксований універсальний принцип інверсії, коли суб'єкт проходить ряд етапів формування знаку, що позначається на його структурних змінах.

Це означає, що в особистісних опитувальниках ми отримуємо змогу діагностувати лише частину знаку, яка на момент дослідження перебуває у збудженому стані. Інша частина знаку лишається загальмованою, а тому є такою, що не діагностується.

Поготів знак постійно розвивається, а відтак навіть діагностована частина знаку має редакцію, яка на момент поведінки зазнає змін. Звідси слабка кореляція між декларованою поведінкою та її об'єктивними показниками [4].

Проективні методи здатні більш цілісно виявляти зміст знаку, позаяк об'єктивують не тільки його збуджену усвідомлювану частину, а й несвідому, яка може піддаватися артикуляції після уточнюючих запитань. Методологічна проблема полягає у тому, що спеціалістам пропонуються спеціальні ключі інтерпретації, які набувають властивостей універсальності, стандарту. За таких умов втрачається індивідуальна своєрідність отримуваних результатів. Поза увагою лишається унікальність символічної мови суб'єкта. Крім того, невідомою є міра вияву певної ознаки, що представлено в опитувальниках. Та найголовніше, що бракує певності у тому, що неусвідомлювана частина знаку має саме такий зміст, який спеціалісту вдається з'ясувати.

Вирішення цієї методологічної проблеми вимагає від дослідників дотримання індивідуального підходу до ідентифікації знаку в його цілісному форматі. На нашу думку, психосемантична методологія чи не найкраще дозволяє моделювати категоріальну структуру свідомості та виявляти статистично вивірені зв'язки між категоріями. Безперечно, психосемантика не здатна здійснювати абсолютно точне сканування категоріальної системи, проте спроможна дискретно встановлювати співвідношення елементів, які входять до тих чи інших знаків.

Звернемось до факторного аналізу як одного з найбільш поширених математичних методів, які групують семантичний матеріал за силою зв'язків виявлених елементів. Здебільшого встановлюють два фактори. Ми припускаємо, що кожен фактор теоретично являє собою знак, котрий зазвичай має два полюси. Дослідників достатньо мало цікавить сам факт біполярності факторів, що встановлюється математично. На нашу думку, ці елементи об'єктивують структуру знаку. Проте ситуація ускладнюється тією обставиною,

С. 65

що у факторі зазвичай виокремлюються більше, ніж два елементи. Саме тут починається майстерність психологічної інтерпретації.

Попередньо нами встановлено, що знак складається з двох нетотожних елементів і має умовну форму А/В. Він двохелентний. Один елемент лише усвідомлюється у знакові, але при цьому не менш важливу функцію виконує другий – неусвідомлюваний суб'єктом – елемент. Це обумовлює постійну його інверсію, а відтак розвиток знаку, його змістовне збагачення. Отже, один елемент виявляється через призму іншого. Розщеплені вони становили би суть рефлексів, разом – свободу дії, власне творчість, що полягає у можливості ухилятися від впливу неминучого рефлексорного принципу.

Розвиток знакової системи – це насамперед формування нових знаків. Формування знаків відбувається шляхом розривання елементів вже сформованих знаків та їхньої нової інтеграції, що, вочевидь, може мати усталену стратегіальну тенденцію [3]. Зазвичай цей процес відбувається непомітно для свідомості суб'єкта, що називається мисленням у його істинному розумінні. Якщо формування рефлексів у тварин вимагає відміни одних рефлексів і заміни їх на інші (гальмування), то знаки таким чином не зникають з поля свідомості. Вони примножують свої зв'язки з іншими знаками, змінюючи при цьому власну конфігурацію, додаючи зв'язки з новими елементами. Хоча можливий варіант втрати функціональності окремих знаків як таких.

Проте існують обставини, коли подібний розвиток знакової системи стає неможливим. Йдеться про невротичні розлади, які фіксують окремі знаки, роблять їх тупиковими гілками знакової системи. На цьому етапі можна говорити про фіксування певних смислів.

Факторний аналіз є тим інструментом, який дозволяє фіксувати стан розвитку окремих знаків, визначати взаємодію його елементів, встановлювати гостроту їхньої несумісності.

Список використаних джерел

1. Мазяр О. В. Знак у сигнальній системі людини. *Теорія і практика сучасної психології*. 2018. № 5. С. 22–26.

2. Мазяр О. В. Структурні особливості знаку в умовах неврозу. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Збірник наукових праць. Серія «Психологічні науки»*. 2018. Вип. 5. С. 60–65.

3. Моляко В. А. Творческая конструкторология (пролегомены). Киев : «Освіта України», 2007. 388 с.

4. Росс Л., Нисбетт Р. Человек и ситуация. Перспективы социальной психологии. Москва : Аспект-Пресс, 1999. 429 с.